

Bibliotekos darbuotojų įnašas į plagiato prevenciją

APKLAUSOS APŽVALGA
Gintarė Židonė

Šiuolaikinės bibliotekos vaidmuo nėra tik užtikrinti informacijos išteklių fondų priežiūrą ir vartotojų aptarnavimą bei konsultavimą, bet ir prisidėti prie akademinės bendruomenės narių švietimo akademinės etikos klausimais. Todėl stebėdama užsienio šalių patirtį, Akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnyba (toliau – Tarnyba) sukviėtė Lietuvos mokslo ir studijų institucijų bibliotekų darbuotojus susipažinti su Vokietijos pavyzdžiu ir padiskutuoti plagiato prevencijos klausimais, pasidalyti savo institucijų gerąja patirtimi bei įvertinti situaciją Lietuvoje.

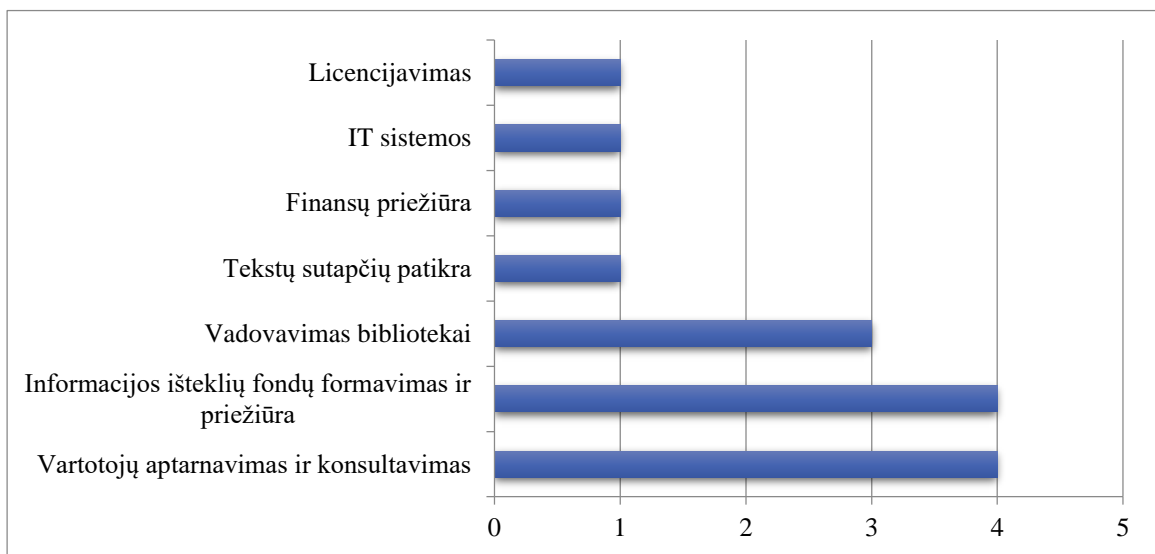
2019 m. birželio 18 d. Tarnyba surengė seminarą „Išvengiant plagiato, arba ką gali padaryti bibliotekininkai?“ (anglų k.), skirtą bibliotekininkams, informacinių duomenų bazių / sistemų specialistams. Seminarą vedė Konstanzos universiteto (Vokietija) Komunikacijos, informacijos ir medijų centro istorijos ir švietimo mokslų srities bibliotekininkas dr. Oliver Trevisiol ir plagiato prevencijos specialistas Ansgar Schäfer.

Išklausius seminarą, dalyvių buvo paprašyta užpildyti anonimines anketas. Šios apklausos tikslas – išsiaiškinti, kokios plagiato prevencijos priemonės taikomos Lietuvos mokslo ir studijų institucijų bibliotekose. Iš 32 dalyvių anketas užpildė 28 (87,5 proc.). Iš anketų duomenų matyti, kad daugiausia seminare dalyvavusių bibliotekininkų buvo iš universitetų – 22, taip pat 3 iš kolegijų, 1 iš mokslinių tyrimų institutų bei 2 iš kitų institucijų (t. y. Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacijos).

APKLAUSOS REZULTATAI

Anketą sudarė 9 klausimai (žr. priedą) ir siūlymų pateikimas. Pirmieji du klausimai susiję su respondento portreto identifikavimu (darbo vieta ir atsakomybės sritis), pagrindinė apklausos dalis skirta išsiaiškinti, kaip biblioteka kaip institucijos padalinys įsitraukia į plagiato prevencijos veiklą, pateikiant daugiausia atvirojo tipo klausimus. Taip pat respondentai vertino 6 teiginius intervaline skale (nuo 5 iki 1, 0 – nežinau / negaliu atsakyti).

Apklausos respondentai, atsakydami į klausimą, už ką yra atsakingi dirbdami bibliotekoje, dažniausiai nurodė šias atsakomybės sritis – informacinis raštingumas ir mokymai (N=12) ir duomenų bazių priežiūra (N=8). Greta dažniausių atsakomybės sričių buvo nurodyta ir: vartotojų aptarnavimas ir konsultavimas (N=4), informacijos išteklių fondų formavimas ir priežiūra (N=4), vadovavimas bibliotekai (N=3) ir kitos sritys (žr. 1 pav.). Ir tik vienoje anketoje nurodyta, kad respondentas atlieka tekstų sutapčių patikrą.

1 pav. Bibliotekos darbuotojų (respondentų) veiklos sritys.

Du trečdaliai respondentų (21; 67 proc.) nurodė, kad akademinės bendruomenės nariai kreipiasi į bibliotekos darbuotojus plagiatu klausimais. Respondentai pažymėjo, kad daugiausia klausimų keliami dėl autorių teisių užtikrinimo (N=23), pvz., *kaip patikrinti plagiatą?, kaip išvengti plagiatą?* ir t. t. Likusi respondentų dalis nurodė, kad kreipiamasi dėl citavimo ir / ar perfrazavimo taisyklių (N=7), pvz., *kaip teisingai cituoti?, kokios yra informacijos tvarkymo programos?* ir t. t., bei publikavimo etikos spragų (N=6), pvz., *kiek procentų plagiatą gali būti darbe?, kiek procentų savicitavimo galima naudoti darbe?*

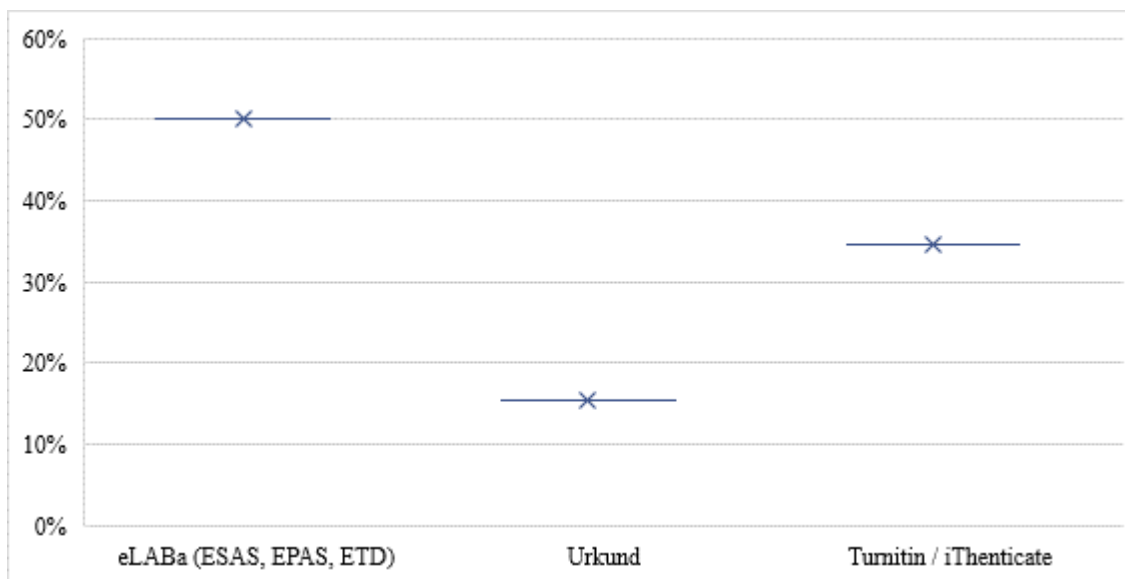
Į klausimą, ar savo darbe respondentai susiduria su nesąžiningumo atvejais, 14 (50 proc.) iš jų atsakė teigiamai, 12 (43 proc.) – neigiamai, o 2 (7 proc.) – atsakymo nepateikė.

Respondentai anketose dažniausiai nurodė, kad daugiausia nesąžiningumo atvejų yra susiję su netinkamu citavimu ir / ar perfrazavimu (N=11). Kiti, kiek retesni atvejai susiję su: 1) publikavimo etikos pažeidimais, t. y. ankstesnių publikacijų atsikartojimu be nuorodų (N=2); 2) autorių teisių pažeidimais, t. y. informacijos kopijavimu iš interneto, nenurodant šaltinių (N=1) ir paveikslėlių naudojimu, nurodant ne pirminį šaltinį ar visai nenurodant šaltinio (N=1).

Pusė apklaustųjų (50 proc.) nurodė, kad patys ar jų kolegos akademinės bendruomenės nariams veda plagiato prevencijos užsiėmimus. Bibliotekos darbuotojų dažniausiai vedami mokymai yra susiję su šaltinių citavimu, autorių teisėmis ir plagiato prevencija, akademinio raštingumu, informaciniu raštingumu ir kita. Šių mokymų tikslinė grupė – studentai (pvz., 1 kurso, 3 kurso). Mokymų dažnis varijuoja – vienose institucijose 1–2 kartus per mėnesį, 2 mėnesius kasdien ir pan. Dėstytojams tokie mokymai vedami rečiau – 2–3 kartus per metus. Kai kuriose bibliotekose teikiamos individualios konsultacijos, pagal poreikį organizuojamos diskusijos.

Atsakydami į klausimą apie kitas akademinio nesąžiningumo prevencijos priemones, įgyvendinamas bibliotekose, respondentai dažniausiai pažymėjo mokymus (N=11). Tarp rečiau paminėtų prevencijos priemonių buvo: individualios konsultacijos (N=3), tekstų sutapčių nustatymo programos (N=2), dalyvavimas etikos komisijos posėdžiuose ir viešas informavimas apie pažeidimus (N=1), įsitraukimas į egzaminų stebėtojų veiklą (N=1).

18 respondentų (64 proc.) patvirtino, kad bibliotekose naudojamos tekstų sutapčių nustatymo programomis, ir 10 (36 proc.) iš jų atsakė neigiamai, tačiau kai kurie paminėjo, kad ketinama tekstų sutapčių nustatymo programas naudoti ateinančiais mokslo metais. Net 7 respondentai nurodė, kad jų bibliotekose prieiga galima prie dviejų ar daugiau tekstų sutapčių nustatymo programų. 50 proc. apklaustųjų teigia, kad naudojasi nacionalinėmis tekstų sutapčių nustatymo programomis, kiti 50 proc. – užsienio tekstų sutapčių nustatymo programomis.

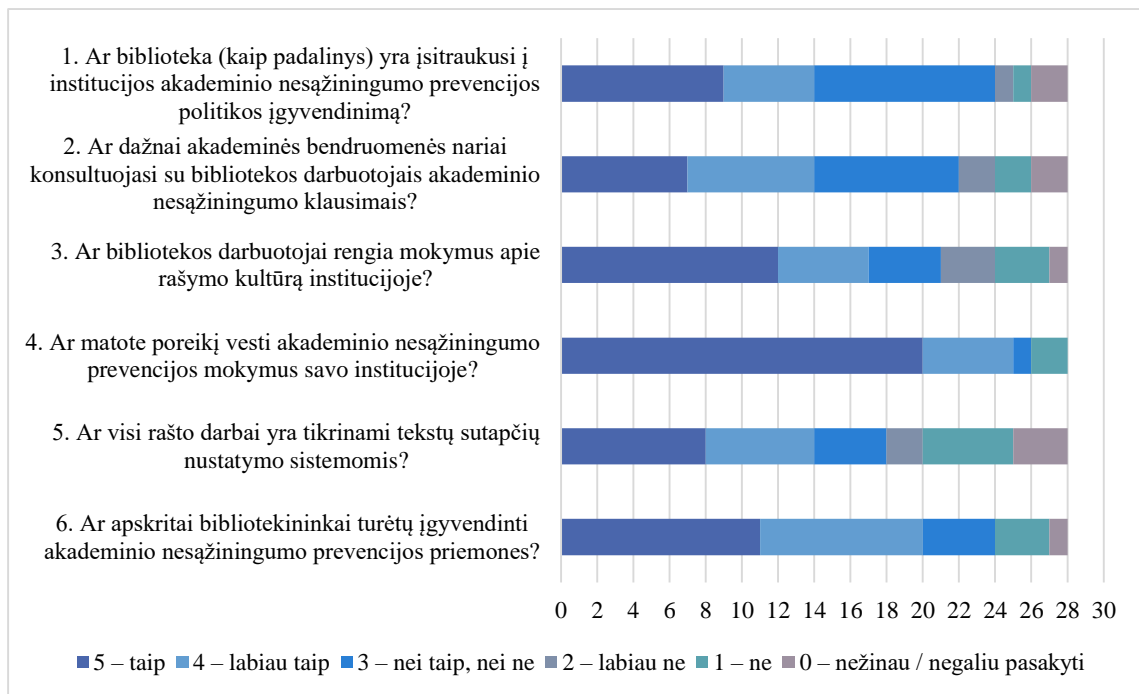
2 pav. Tekstų sutapčių nustatymo programos, naudojamos bibliotekose (%).

Lyginant šios apklausos duomenis su 2019 m. balandžio mėn. Tarnyboje atliktos apklausos apžvalgos „Tekstų sutapčių nustatymo sistemų prieigos mokslo ir studijų institucijoms poreikis“ duomenimis, galima teigti, kad situacija valstybinėse aukštosiose mokyklose iš esmės nepasikeitė, t. y. 36 proc. šios apklausos respondentų ir 35 proc. ankstesnės apklausos valstybinių aukštųjų mokyklų nurodė, kad neturi prieigos prie tekstų sutapčių nustatymo programų. Tačiau palyginus 2018 m. apklausos „Akademinė etika mokslo žurnalų leidybos srityje“ duomenis, matyti, kad poreikis gauti prieigą išlieka, t. y. 47 proc. mokslo ir studijų institucijų buvo nurodžiusios, kad jų mokslo žurnalai, recenzuojami straipsnius, nesinaudoja tekstų sutapčių nustatymo programomis.

Iš duomenų (žr. 3 pav.) matyti, kad biblioteka kaip atskiras institucijos padalinys tik iš dalies prisideda prie akademinio nesąžiningumo prevencijos politikos įgyvendinimo (50 proc. visų apklaustųjų). Viena iš priemonių – akademinės bendruomenės narių konsultavimas akademinio nesąžiningumo klausimais. Šią priemonę daugiau ar mažiau įgyvendina 78,5 proc. apklaustųjų (rezultatas apskaičiuotas atsižvelgiant į įvertį nuo 5 iki 3). Galima daryti prielaidą, kad biblioteka yra vienas atviriausių ir prieinamiausių institucijos padalinių, kuriame akademinė bendruomenei prireikus galima gauti visą reikiamą informaciją dėl akademinio nesąžiningumo, todėl šią sritį reikėtų ypač stiprinti, t. y. gilinant ne tik žinias, bet ir formuojant pozityvią atmosferą, bendra(darbia)vimo kultūrą.

61 proc. respondentų nurodė, kad būtent biblioteka rengia mokymus apie rašymo kultūrą institucijoje (rezultatas apskaičiuotas atsižvelgiant į įvertį nuo 5 iki 4). Vadinasi, daugiausia atsakomybės už mokymus prisiima šis padalinys, todėl institucijoje turėtų būti orientuojamasi į mokymų kokybę bei įvairovę, taip pat sudarytos sąlygos dalyvauti tokiuose mokymuose visoms akademinės bendruomenės grupėms.

50 proc. apklaustųjų teigia, kad bibliotekoje yra tikrinami rašto darbai tekstų sutapčių nustatymo programomis (rezultatas apskaičiuotas atsižvelgiant į įvertį nuo 5 iki 4). Tad biblioteka atlieka ne tik plagiato prevencijos, bet ir plagiato kontrolės funkciją. Siekiant sumažinti akademinės etikos pažeidimų skaičių, gerinant akademinės bendruomenės rašymo kultūros įgūdžius institucijoje, biblioteka turėtų aktyviau prisidėti prie plagiato prevencijos politikos įgyvendinimo.

3 pav. Respondentų nuomonė apie bibliotekos vaidmenį prisidedant prie akademinės etikos laikymosi.

Patys respondentai mato poreikį bibliotekai kaip padaliniui dar labiau įsitraukti į institucijos akademinio sąžiningumo politikos įgyvendinimą, t. y. tam visiškai ar daugiau pritaria 80 proc. atsakiusiųjų (žr. 3 pav. 4 ir 6 klausimus). Todėl šiuo atveju galima kalbėti apie realybės ir intencijos neatitikimą – biblioteka galėtų tapti visapusišku plagiato prevencijos politiką

įgyvendinančiu dalyviu. Vadinasi, formuojant bibliotekos darbuotojų plagiato prevencijos veiklą, reikėtų stiprinti žmogiškųjų išteklių kompetenciją ir padalinį aprūpinti techninėmis priemonėmis, t. y. prieiga prie tekstų sutapčių nustatymo programų.

RESPONDENTŲ SIŪLYMAI

Po seminaro ir jame kilusių diskusijų keletas respondentų pildydami apklausas pateikė skirtingų nuomonių dėl bibliotekos vaidmens, prisidedant prie plagiato prevencijos veiklos. Viena vertus, kai kurių respondentų nuomone, biblioteka turėtų išlikti tradicines paslaugas teikiančiu padaliniu, t. y. visą atsakomybę turėtų prisiimti pati mokslo ir studijų institucija, kuri pasitvirtintų plagiato vertinimo tvarką ir nuspręstų dėl ją įgyvendinančių padalinių, tarp kurių bibliotekos neturėtų būti. Kita vertus, atsirado dalis respondentų, palaikančių šiuolaikinės bibliotekos idėją ir manančių, kad mokslo ir studijų institucija, patvirtinusi plagiato prevencijos programos aprašą, privalo laikytis bendros nacionalinės politikos ir siekti homogeniškų tikslų, atsižvelgdama į kitų šalių gerąją praktiką.

Apklausos apžvalga yra laisvai prieinama Tarnybos interneto svetainėje www.etika.gov.lt (žr. Analizės).

Citavimas:

Harvardo stilius

Židonė, G. 2019. Bibliotekos darbuotojų įnašas į plagiato prevenciją. Vilnius: Akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnyba.

Turint klausimų dėl apklausos apžvalgos ir (ar) jos naudojimo, kreipkitės el. paštu lraepk@etika.gov.lt arba telefonu +370 706 65 161.

Seminaro „Išvengiant plagiato, arba ką gali padaryti bibliotekininkai?“ anketa

Apklauso tikslas – išsiaiškinti, kokias plagiato prevencijos priemones taiko Jūsų institucijos biblioteka. Anketa yra anoniminė.

1. Kurioje institucijoje dirbate?

- a) universiteto bibliotekoje
 b) kolegijos bibliotekoje
 c) mokslinių tyrimų instituto bibliotekoje
 d) _____

kita _____

(nurodykite): _____

2. Už ką esate atsakingas, dirbdamas (-a) bibliotekoje (ar kitame padalinyje)? (įrašykite)

3. Ar Jūs / Jūsų kolega konsultuojate plagiato klausimais akademinės bendruomenės narius?

- a) taip
 b) ne

4. Kokiais klausimais į Jus / Jūsų kolegas kreipiamasi dėl plagiato? (įrašykite). Jei į 3 klausimą atsakėte neigiamai, praleiskite šį klausimą.

5. Ar esate pastebėjęs (-usi) nesąžiningumo atvejų (pvz., plagiatas, netinkamas citavimas ar išnašų pateikimas ir pan.) dirbdamas (-a) bibliotekoje? Jei taip, įvardykite juos.

- a) taip, _____
 b) ne

6. Ar Jūs / Jūsų kolegos akademinės bendruomenės nariams vedate plagiato prevencijos užsiėmimus? Jei taip, įrašykite kokius (dažnis, tikslinė auditorija).

- a) taip, _____
 b) ne

7. Ar Jūsų bibliotekoje naudojama tekstų sutapčių nustatymo sistema (-omis)? Jei taip, išvardykite jas.

- a) taip, _____
 b) ne

8. Kokios kitos akademinio nesąžiningumo prevencijos priemonės yra įgyvendinamos Jūsų institucijos bibliotekoje? (įrašykite)

9. Atsakykite į žemiau pateiktus klausimus, apibraudami skaičių: 5 – taip, 4 – labiau taip, 3 – nei taip, nei ne, 2 – labiau ne, 1 – ne, 0 – nežinau / negaliu atsakyti.

1. Ar biblioteka (kaip padalinys) yra įsitraukusi į institucijos akademinio nesąžiningumo prevencijos politikos įgyvendinimą?	5	4	3	2	1	0
2. Ar dažnai akademinės bendruomenės nariai konsultuojasi su bibliotekos darbuotojais akademinio nesąžiningumo klausimais?	5	4	3	2	1	0
3. Ar bibliotekos darbuotojai rengia mokymus apie rašymo kultūrą institucijoje?	5	4	3	2	1	0
4. Ar matote poreikį vesti akademinio nesąžiningumo prevencijos mokymus savo institucijoje?	5	4	3	2	1	0
5. Ar visi rašto darbai yra tikrinami tekstų sutapčių nustatymo sistemomis?	5	4	3	2	1	0
6. Ar apskritai bibliotekininkai turėtų įgyvendinti akademinio nesąžiningumo prevencijos priemones?	5	4	3	2	1	0

10. Jūsų siūlymai: _____
